Cioran despre credință și religie

Iosif CHEIE-PANTEA

The author of the paper comments on Cioran's views on religion and hypothesizes that the thinker's perspective could be related to the ideology of such Romantic writers and philosophers as Novalis and Schlegel. For Cioran, the essence of religion encompasses a lot more than faith as it is believed to lie at the heart of the human conscience.

Keywords: Cioran, religion, existentialism.

În cele trei zile de convorbiri cu Cioran la Paris, din 1990, Gabriel Liiceanu îi solicită ilustrului său interlocutor clarificări în legătură cu tentația constantă a credinței, în ciuda momentelor de refuz sau chiar a unor excese blasfematorii. Cioran admite că a existat întotdeauna în el un „apel religios", că s-a „mișcat tot timpul între nevoia de credință și imposibilitatea de a crede"[1]. Am spune că e vorba de argheziana pendulare între credință și tăgadă, dacă n-am ști că autorul *Psalmilor* tînjește după revelația care să-l scape de povara îndoielii („Mai scapă-mă, Părinte, măcar de îndoială") și să-i potolească foamea și setea de mîntuire: „Mi-e silă de toate, / De rău și de bine. / Mi-e foame și sete de tine." (*Mi-e sete*). Prin urmare, neliniștea metafizică a psalmistului se naște din refuzul divinului de-a se manifesta, așadar o cauză transcendentă, în vreme ce tentația credinței la Cioran se frînge din pricina propriei neputințe, a temperamentului său care „este de așa natură încît negația în mine a fost întotdeauna mai mare decît afirmația. Latura mea demonică, dacă vreți. Din cauza asta nu am putut niciodată să cred profund în ceva. Aș fi vrut, dar nu s-a putut. Și totuși ..."[2]. Să reținem acest „Și totuși ...", care lasă unele porți deschise pentru explorări și nuanțări viitoare.

Cu cîteva decenii mai înainte, Cioran abordase problema în corespondența sa cu muzicologul George Bălan care, la îndemnul lui Gabriel Liiceanu, s-a decis să publice acele scrisori, unele semnificative pentru dezbaterea de față. Bunăoară, în scrisoarea din 6 decembrie 1967, Cioran afirmă că „toată viața mea a fost o căutare frenetică dublată de *o teamă de a găsi* (subl. aut.). Această anomalie răbufnește mai ales în domeniul religios. Sînt sigur că l-am căutat pe Dumnezeu, dar sînt și mai

[1] G. Liiceanu, *Apocalipsa după Cioran*, Humanitas, București, 1995, p. 115.
[2] *Ibidem*.

BDD-A3949 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:59:55 UTC)

sigur că am făcut totul pentru a nu-l întîlni”[3]. Aşadar, din nou natura sa paradoxală este invocată ca argument în justificarea incapacităţii de a crede. Cu toate acestea, „teologul ateu”, cum se autoproclamă uneori, admite că „nu poţi trăi nici cu Dumnezeu, nici fără Dumnezeu”[4], ateismul agresiv socotindu-l „la fel de odios ca şi intoleranţa religioasă. De altfel nici e altceva decît o religie de-a-ndoaselea”[5]. Şi, parcă spre a adînci şi mai mult deruta cititorului şi a-şi motiva emblema de „teolog ateu”, Cioran se autocaracterizează ca „o natură profund necredincioasă şi profund religioasă...”[6]. Care ar fi suportul, ideea susceptibilă să ne dezvăluie „raţiunea” contradicţiilor paradoxale ce-l proiectează pe cititor într-o stare de uimire şi perplexitate? Cum e posibilă înţelegerea logică a religiozităţii unui necredincios?

Unii exegeţi, precum, bunăoară, Nicolae Turcan, într-o contribuţie relativ recentă, identifică rădăcinile fenomenului în *exces,* în temperamentul excesiv al gînditorului[7]. Desigur, o astfel de perspectivă e pe deplin legitimă, validată de însuşi Cioran în numeroasele lui confesiuni, dar ne putem întreba, împreună cu Liviu Antonesei, prefaţatorul cărţii, dacă nu cumva categoria excesului ar trebui integrată într-o viziune mai largă, pentru a nu fi apreciată doar ca *un caz* mai mult sau mai puţin izolat, fie el şi manifestarea unui individ excepţional. E drept că autorul integrează pînă la urmă excesul în tradiţia filosofică a *hybrisului*, dar, pentru o mai profundă şi mai cuprinzătoare înţelegere a dimensiunii *religiosului* în meditaţia cioraniană, a raporturilor cu Divinitatea, apropierea de Weltanschauung-ul romantic se impune categoric. Raţiunea unui asemenea demers se bazează nu doar pe întîmplătoare coincidenţe sau asemănări, ci pe înrudiri spirituale atît de adînci încît Cioran nu pregetă să recunoască în mai multe rînduri, explicit, acest adevăr:„Judecînd bine, sensibilitatea mea se înrudeşte cu cea a romanticilor”[8]. Sau: „La mine, filonul cel mai «autentic» e filonul romantic. Mi-am greşit epoca - şi, aş adăuga, istoria, lumea, universul, *fiinţa* (subl. aut.)”[9]. De precizat că Cioran are în vedere exclusiv romantismul german pe care îl califică drept „auto-extazul spiritului în finit”[10] sau „vremea în care nemţii cunoşteau genialitatea sinuciderii...”[11]. Altă dată, citind o carte despre romantismul german, constată că, deşi s-a demodat din punct de vedere literar, rămîne însă valabil şi actual prin ideile sale, între care, desigur, şi cea despre religie.

Pentru Cioran esenţa religioasă are o sferă de manifestare mult peste cea îndeobşte recunoscută, adică legată exclusiv de credinţă; *religiosul* – scrie el în *Amurgul gîndurilor* – „nu-i chestiune de conţinut, ci de *intensitate* (subl. aut.)”[12] Şi,

[3] G. Bălan, *În dialog cu Emil Cioran*, Cartea Românească, Bucureşti, 1996, p. 25.
[4] E. Cioran, *Caiete III*, trad. de Emanoil Marcu, Vlad Russo, Humanitas, Bucureşti, 1999, p. 157.
[5] E. Cioran, *Caiete III*, p. 30.
[6] *Ibidem*, p. 7.
[7] Vezi Nicolae Turcan, *Cioran sau excesul ca filosofie*, Ed. Limes, Cluj, 2008.
[8] Cioran, *Caiete I*, p. 110.
[9] Cioran, *Caiete III*, p. 124.
[10] Cioran, E., *Schimbarea la faţă a României*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 93.
[11] Cioran, E., *Amurgul gîndurilor*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 127.
[12] Cioran, *Amurgul gîndurilor*, p. 14.

BDD-A3949 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:59:55 UTC)

mai departe, precizează că fenomenul se naşte din lipsa de măsură a individului, din abolirea limitelor în exerciţiul experienţei: „Cînd n-ai măsură în nimic, te măsori cu Dumnezeu. Orice exces ni-l apropie. Căci El nu-i decît incapacitatea noastră de a ne opri undeva. Tot ce n-are margine – iubirea, nebunia, ura – e de esenţă religioasă”[13]. Afirmaţiile acestea se integrează perfect în viziunea romanticilor precum Novalis, bunăoară, pentru care „Orice sentiment absolut este religios” („Alle absolute Empfindung ist religiös”)[14] sau Schlegel care decretează că „Religia nu este doar o parte, un membru din alcătuirea omului, ci centrul tuturor celorlalte, pretutindeni este cea dintîi şi cea mai înaltă, este de-a dreptul originarul.” („Die Religion ist nicht bloß ein Teil der Bildung, ein Glied der Menschheit, sondern das Zentrum aller übrigen, überall das Erste und Höchste, das schlechthin Ursprüngliche.”)[15].

Cioran este mai categoric şi mai nuanţat în exprimarea acestui gînd care l-a obsedat toată viaţa, convingerea că „religia merge mult mai în adîncime decît orice altă reflecţie a spiritului uman şi că *adevărata viziune a vieţii este religioasă. Omul care n-a trecut prin religie şi care nu a cunoscut tentaţia religioasă este un om vid.* (subl. aut.)”[16]. Cu alte cuvinte, prezenţa în spiritul nostru a unui fond religios garantează profunzimea autentică a trăirii sentimentelor şi ideilor, căci „tot ce-i religios într-un fel sau altul participă la o anumită profunzime ...”[17] iar „Lucrul cel mai profund din noi este *neliniştea religioasă* (subl. aut.). Cînd pune stăpînire pe noi, parcă am coborî la înseşi izvoarele fiinţei noastre”[18]. De aici dispreţul pentru atei, căci atunci „cînd omul devine areligios prin voinţa sa, se sterilizează pe sine, este respingător prin aroganţa sa excesivă. Sînt indivizi goi pe dinăuntru”[19]. Dar ce se întîmplă cu cel care scrie, fără să fie religios, aspirînd, totuşi, la profunzimea mesajului său? Cioran răspunde că, deşi fiu de preot ortodox, „N-am devenit religios, nici nu sînt religios, dar prezenţa religiei în mine este permanentă...”[20]. Şi cum se explică fenomenul? Prin faptul că a citit o literatură întreagă despre religie şi prin fascinaţia pe care o are pentru mistici. Or, conclude el, „Tot ce vine dinspre religie şi mistică e copleşitor de profund”[21] Semnificativă este motivaţia interesului special pentru literatura misticilor, deoarece „Intensitatea trăirii interioare la mistici e mai puternică decît la sfinţi. Latura strict intelectuală este mai puţin importantă”[22].

---

[13] *Ibidem*, p. 130.
[14] Novalis, *Werke und Briefe*, Winkler-Verlag, München, 1968, p. 434.
[15] Friedrich Schlegel, *Werke in zwei Bänden*, Erster Band, Aufbau-Verlag, Berlin und Weimar, 1980, p. 264.
[16] *Convorbiri cu Cioran*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 234.
[17] Cioran, *Caiete II*, p. 334.
[18] *Ibidem*, p. 166.
[19] *Convorbiri cu Cioran*, p. 262.
[20] *Ibidem*, p. 271.
[21] *Ibidem*, p. 271-272.
[22] *Ibidem*, p. 272.

BDD-A3949 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:59:55 UTC)

Prin urmare, nu atît ideea în sine, conținutul strict intelectual contează într-un mesaj, cît vibrația gîndului, intensitatea trăirii lui. În dialogul de care vorbeam la început, Gabriel Liiceanu îl întreabă provocator pe Cioran: „Care considerați că e noutatea cu care veniți?" Aceasta deoarece „reluați teme vechi de cînd lumea și [...] repetați cu un talent excepțional tot ce s-a spus de la Eclesiast încoace"[23]. Răspunsul lui Cioran este edificator pentru întreaga sa gîndire metafizică: „Nu există noutate în materie de viziune a vieții [...] Nou e pînă la urmă timbrul, tonul, nota, ceea ce fiecare aduce pornind de la intensitatea experienței sale"[24]. De aceea la părerea lui Eugen Ionescu pentru care monologul lui Hamlet n-ar conține decît banalități, Cioran apreciază că, dimpotrivă, „aceste banalități epuizează esența întrebărilor noastre. – Lucrurile profunde se dispensează de originalitate"[25]. „Nu ni-l putem imagina – adaugă el în altă parte – pe un Pascal vrînd să fie «original». Căutarea originalității e mai întotdeauna semnul unui spirit de mîna a doua"[26]. În esență, postulatul fundamental al unui gînditor, *nu filosof*, este, după Cioran, trăirea ideilor, căci „Nu atît ideile cît trăirile mă interesează la un gînditor: nu ce-a gîndit, ci ce a suferit"[27]. Încă în *Pe culmile disperării* autorul și-a exprimat această convingere: „Eu nu am idei, ci obsesii... Idei poate avea oricine. Nimeni nu s-a prăbușit din cauza ideilor"[28]. Exemplele de acest fel ar putea continua, validînd concepția autorului că „Doar o inteligență urmărită de același cerc de idei e capabilă să realizeze ceva. Trebuie să știi să te repeți *în profunzime* (subl. aut.)"[29].

Afirmația, dimpreună cu cele de mai sus, îl acreditează pe Cioran *scriitorul*, nu pe filosoful care, de altminteri, și-a negat deseori această calitate: „N-am nici o aptitudine pentru filozofie: nu mă interesează decît atitudinile și aspectul patetic al ideilor..."[30]. În consecință, majoritatea interpreților îl receptează ca poet sau, în general, ca mare scriitor, „un cercetător abisal al omului, mai apropiat de Dostoievski decît de Kierkegaard", cum scrie Marin Sorescu într-un admirabil eseu[31]. Și francezul Stéphane Barsacq pornește în cartea sa de la premisa că „Cioran gîndește ca un artist" deoarece „el nu ne propune idei. El vizează o experiență și ne-o împărtășește pe a lui, cu o frenezie inepuizabilă. Cu greu găsești scrieri mai puțin intelectuale decît cele ale lui Cioran, căci, peste tot, el nu face altceva decît să traseze harta dispozițiilor și dorințelor sale. Se contrazice el vreodată? Nicicînd"[32]. Este adevărat, dacă ținem seama de teoria lui Cioran însuși, care încă în *Pe culmile disperării* sublinia că „Numai contradicțiile mari și

[23] Gabriel Liiceanu, *Apocalipsa după Cioran*, p. 81.
[24] *Ibidem*.
[25] Cioran, *Caiete I*, p. 323.
[26] *Ibidem*, p. 150.
[27] Cioran, *Caiete III*, p. 296.
[28] Cioran, E., *Pe culmile disperării*, Ed. Humanitas, București, 1990, p. 176.
[29] Cioran, *Caiete I*, p. 253.
[30] *Ibidem*, p. 56.
[31] M. Sorescu, în vol. *Pro și contra lui Emil Cioran*, Antologie de Marin Diaconu, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 311.
[32] Stéphane Barsacq, *Cioran. Ejaculări mistice*, Ed. Philobia, București, 2011, p. 25.

BDD-A3949 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:59:55 UTC)

periculoase, antinomiile interioare irezolvabile dovedesc o viață spirituală fecundă, deoarece numai în ele fluxul și abundența lăuntrică își pot găsi moduri de realizare”[33]. În schimb, își continuă Cioran raționamentul, „Tot ceea ce este formă, sistem, categorie, cadru sau schemă [...] rezultă dintr-un minus de conținuturi și productivitate, dintr-o deficiență de energie lăuntrică, dintr-o sterilitate a vieții spirituale.”[34]

Am făcut această paranteză despre natura *poetică* a scrisului cioranean deoarece, dincolo de estetica ei intrinsecă, opera ne oferă și calea înțelegerii contradicțiilor, inconsecvențelor, paradoxurilor și îndoielilor ce marchează aventura cunoașterii lui Cioran în sfera fenomenului religios. Cioran a respins categoric eticheta de *nihilist*, pe care unii critici i-au aplicat-o în pripă, el însuși considerîndu-se un *sceptic*. Or, „Scepticul, atîta timp cît este un sceptic serios – scrie marele teolog Paul Tillich -, nu este lipsit de credință, chiar dacă aceasta nu are un conținut concret”[35]. Cioran rezonează perfect cu această idee, atunci cînd, în jurnalul său, scrie că „Îndoiala are rădăcini tot atît de adînci ca rugăciunea”[36]. Pentru ca, în altă parte, să decidă: „Disperarea are un singur remediu: rugăciunea – rugăciunea care poate orice, care-l poate crea chiar și pe Dumnezeu ...”[37].

Bibliografie

Cioran, E., *Schimbarea la față a României*, Humanitas, București, 1990

Cioran, E., *Pe culmile disperării*, Humanitas, București, 1990

Cioran, E., *Amurgul gândurilor*, Humanitas, București, 1991

Cioran, E., *Caiete*, vol. I, II, III, trad. Emanoil Marcu și Vlad Russo, Humanitas, București, 1999-2000

Convorbiri cu Cioran, Humanitas, București, 1993

Pro și contra Emil Cioran, Antologie de Marin Diaconu, Humanitas, București, 1998

Barsacq, St., *Cioran. Ejaculări mistice*, Philobia, București, 2011

Bălan, G., *În dialog cu Emil Cioran*, Cartea Românească, București, 1996

Liiceanu, G., *Apocalipsa după Cioran*, Humanitas, București, 1995

Novalis, *Werke und Briefe*, Winkler-Verlag, München, 1968

Schlegel, Fr., *Werke in zwei Bänden*, Erster Band, Aufbau-Verlag, Berlin und Weimar, 1980

Tillich, P., *Dinamica credinței*, Herald, București, 2007

Turcan, N., *Cioran sau excesul ca filosofie*, Limes, Cluj, 2008

[33] Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 62.
[34] *Ibidem*, p. 63.
[35] Tillich, P., *Dinamica credinței*, Ed. Herald, București, 2007, p. 42.
[36] Cioran, *Caiete II*, p. 344.
[37] Cioran, *Caiete I*, p. 259.

BDD-A3949 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:59:55 UTC)